

DO SZARŻY

marsz, marsz...

Studia z dziejów kawalerii

W TOMIE: *Ordre de Bataille* armii walczących pod Kircholmem • Zapomniany bohater bitwy wiedeńskiej. Zygmunt Zbierzchowski – porucznik husarski • Kawaleria brytyjska i konne formacje posiłkowe podczas wojny zuluskiej • Oceny możliwości operacyjnych kawalerii rosyjskiej w opiniach austro-węgierskich sprzed I wojny światowej • Pluton Trębaczy 9 Pułku Strzelców Konnych imienia gen. Kazimierza Pułaskiego • Organizacja niemieckiej kawalerii i artylerii konnej w latach 1921–1935

WYDAWNICTWO NAUKOWE
UNIWERSYTETU WROCŁAWSKIEGO

DO SZARŻY MARSZ, MARSZ...
Studia z dziejów kawalerii

Tom 4

Pod redakcją
Aleksandra Smolińskiego

Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika
Toruń 2013

Recenzent
Michał Klimecki

Opracowanie redakcyjne
Katarzyna Czerniejewska

Projekt okładki
Tomasz Jaroszewski

Printed in Poland
© Copyright by Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika
Toruń 2013

ISBN 978-83-231-3134-2

WYDAWNICTWO NAUKOWE
UNIwersytetu MIKOŁAJA KOPERNIKA
Redakcja: ul. Gagarina 5, 87-100 Toruń
tel. +48 56 611 42 95, fax +48 56 611 47 05, e-mail: wydawnictwo@umk.pl
Dystrybucja: ul. Reja 25, 87-100 Toruń
tel./fax: +48 56 611 42 38, e-mail: books@umk.pl
www.wydawnictwoumk.pl

Wydanie pierwsze
Druk i oprawa: Wydawnictwo Naukowe
Uniwersytetu Mikołaja Kopernika

SPIS TREŚCI

Wprowadzenie (<i>Aleksander Smoliński</i>)	7
<i>Ordre de Bataille</i> armii walczących pod Kircholmem dnia 27 września 1605 r. (<i>Mariusz Balcerek</i>)	27
Zapomniany bohater bitwy wiedeńskiej. Zygmunt Zbierchowski (około 1635–1691) – porucznik husarski (<i>Marek Wagner</i>)	63
Kawaleria brytyjska i konne formacje posiłkowe podczas wojny zuluskiej 1879 r. (<i>Przemysław Benken</i>)	87
Oceny możliwości operacyjnych kawalerii rosyjskiej w opiniach austro-węgierskich sprzed I wojny światowej (<i>Michał Baczkowski</i>)	155
Czy Pułk Tatarski Ułanów imienia Achmatowicza z lat 1919–1920 rzeczywiście był tatarskim oddziałem kawalerii Wojska Polskiego? Przyczynek do dziejów tatarskich formacji jazdy w służbie Rzeczypospolitej (<i>Aleksander Smoliński</i>)	187
Pluton Trębaczy 9 Pułku Strzelców Konnych imienia Generała Kazimierza Pułaskiego (<i>Tomasz Dudziński</i>)	261
Przepisowe płomienie do fanfar oraz trąbka sygnałowa w kawalerii i artylerii konnej Wojska Polskiego w latach 1924–1939. Przyczynek do dziejów polskiej konnej muzyki wojskowej (<i>Aleksander Smoliński</i>)	293
Organizacja niemieckiej kawalerii i artylerii konnej w latach 1921–1935 (<i>Jarosław Centek</i>)	353
Wykaz ilustracji	419

CONTENTS

Introduction (<i>Aleksander Smoliński</i>)	7
<i>Ordre de Bataille</i> of the armies fighting in the battle of Kircholm on 27 September 1605 (<i>Mariusz Balcerek</i>)	27
The forgotten hero of the Battle of Vienna. Zygmunt Zbierchowski (c. 1635–1691) – the Lieutenant of the Hussars (<i>Marek Wagner</i>)	63
British Cavalry and mounted auxiliaries during Anglo-Zulu War of 1879 (<i>Przemysław Benken</i>)	87
Evaluation of operational possibilities of Russian cavalry units based on Austro-Hungarian opinions from before World War I (<i>Michał Baczkowski</i>)	155
Was the Tatar Ulans Regiment of Achmatowicz from 1919–1920 really a Tatar cavalry unit of the Polish Army? A contribution to Tatar history of riding formations in service of the Polish Commonwealth (<i>Aleksander Smoliński</i>).....	187
Trumpeters Platoon of the General Kazimierz Pułaski 9 th Chasseurs' Regiment (<i>Tomasz Dudziński</i>)	261
The regulation of a trumpet banner and a signal trumpet in cavalry and horse artillery of the Polish Army in 1924–1939. A contribution to the history of Polish horse military music (<i>Aleksander Smoliński</i>)	293
The organization of German cavalry and horse artillery in 1921–1935 (<i>Jarostaw Centek</i>)	353
List of illustrations	419

WPROWADZENIE

Zycliwe przyjęcie przez czytelników poprzednich trzech tomów Studiów zatytułowanych *Do szarży marsz, marsz... Studia z dziejów kawalerii*¹ i niesłabnące zainteresowanie dziejami jazdy, przede wszystkim polskiej², a także podjęcie przez redaktora współpracy

---

¹ *Do szarży marsz, marsz... Studia z dziejów kawalerii*, t. 1, Toruń 2010; t. 2, Toruń 2012; t. 3, Toruń 2012. W tomie 1 znalazły się następujące studia: Tomasz Ciesielski, *Jazda koronna i Wielkiego Księstwa Litewskiego autoramentu narodowego armii Rzeczypospolitej Obojga Narodów w latach 1717–1776*; Szymon Gołębiowski, *Kawaleria Unii i Konfederacji w czasie amerykańskiej wojny secesyjnej 1861–1865. Organizacja, najważniejsze operacje, najbardziej znani dowódcy*; Aleksander Smoliński, *Organizacja kawalerii i artylerii konnej gwardii oraz liniowej, kozackiej i ochotniczej armii Imperium Rosyjskiego w przededniu oraz w trakcie I wojny światowej*; Ēriks Jēkabsons, *Organizacja kawalerii Armii Łotewskiej podczas jej udziału w walkach o wyzwolenie Łotwy oraz w pierwszym roku niepodległości. Lata 1918–1921*; Maciej Krotofil, *Organizacja kawalerii Armii Czynnej Ukraińskiej Republiki Ludowej w 1919 roku*; Jarosław Centek, *Kawaleria niemiecka w latach 1918–1921*.

W tomie 2 zostały zamieszczone następujące studia: Mariusz Machynia, *Kawaleria litewska w początkowym okresie działań Komisji Wojskowej Rzeczypospolitej Wielkiego Księstwa Litewskiego. Lata 1765–1766*; Maciej Trąbski, *Kawaleria autoramentu narodowego armii Rzeczypospolitej Obojga Narodów w epoce stanisławowskiej. Lata 1765–1794*; Michał Baczkowski, *Kawaleria austriacka i austro-węgierska w latach 1792–1914*; Aleksander Smoliński, *Organizacja wielkich jednostek kawalerii Armii Czerwonej oraz ich kadra dowódcza i polityczna w latach 1935–1936*.

Tom 3 mieści zaś studia: Marek Plewczyński, *Szable jazdy polskiej na początku XVI w.*; Marek Wagner, *Kawaleria koronna w dobie panowania Jana III Sobieskiego. Lata 1683–1696*; Wojciech Saletra, *Organizacja lekkiej jazdy krakusów i działania bojowe korpusu generała dywizji Józefa Dwernickiego w wojnie polsko-rosyjskiej 1831 r.*; Michał Staniszewski, *Korpus Kawalerii Nathana Bedforda Forresta i jego działania podczas amerykańskiej wojny domowej*; Daniel Koreś, Maciej Żuczkowski, *Walki Grupy Operacyjnej Jazdy generała podporucznika Jana Sawickiego z 1 Armią Konną pod Beresteczkiem, Radziwiłłowem i Brodami. 29 lipca–5 sierpnia 1920 r.*; Aleksander Smoliński, *Nazwy, tradycje i etos „kresowych” pułków kawalerii Wojska Polskiego z lat 1918–1939*.

² Szerzej zob. choćby: A. Smoliński, *Przegląd dorobku polskiej historiografii na temat dziejów kawalerii oraz niektórych formacji konnych*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” (Warszawa) 2011, R. 12 (63), nr 3 (236); idem, *Szwolężerowie, ułani, strzelcy konni oraz pozostałe konne wojsko... Przegląd dorobku polskiej historiografii dotyczącej dziejów kawalerii oraz niektórych formacji konnych*, [w:] *Od Grunwaldu do Bzury – bi-*

z kolejnymi autorami zajmującymi się szeroko pojętą historią kawalerii i broni konnych sprawiły, że pod osąd środowiska naukowego oraz wszystkich osób zainteresowanych dziejami konnicy, zarówno rodzimej, jak i obcej, oddajemy następny, nie mniej wartościowy niż poprzednie i jednocześnie dość zróżnicowany tematycznie, tom studiów poruszający tę problematykę.

W jego skład wchodzi osiem autonomicznych studiów: pięć dotyczących jazdy polskiej i trzy poświęcone kawalerii obcej – rosyjskiej, niemieckiej i brytyjskiej. W ten sposób nastąpił pewien powrót do kwestii kawalerii *Reichsheer* oraz dziejów konnicy armii carskiej, omawianych już w tomie pierwszym. Nowością zawartą w czwartym tomie *Do szarzy marsz, marsz...* jest natomiast kompleks zagadnień dotyczących szeroko rozumianej problematyki muzyki konnej Wojska Polskiego z lat 1918–1939, której zostały poświęcone dwa studia.

Tom otwiera studium autorstwa Mariusza Balcerka, młodego historyka zajmującego się dziejami konfliktów Polski ze Szwecją w pierwszej połowie XVII w.³ Omówił on *Ordre de Bataille* armii, które 27 września 1605 r. starły się w słynnej bitwie pod Kircholmem, gdzie wojsko hetmana wielkiego litewskiego Jana Karola Chodkiewicza rozgromiło znacznie liczniejsze siły króla szwedzkiego Karola IX. Autor dokonał analizy składu, liczebności i szyku bojowego oraz sposobu dowodzenia obydwu armii. Dzięki spisom przechowywanym w szwedzkich archiwach udało mu się dokładnie określić skład i stan liczebny armii szwedzkiej, o czym w dotychczasowej polskiej historiografii wiadomo było stosunkowo niewiele. Potwierdze-

---

twy i boje polskie na przestrzeni dziejów, pod red. J. Jędrysiaka, D. Koresia, J. Maronia, K. Widzińskiego, Wrocław 2012.

³ Zob. choćby: M. Balcerk, *Wkład Księstwa Kurlandii i Semigalii oraz powiatu piltyńskiego w bitwę pod Kircholmem w 1605 roku*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” (Warszawa) 2009, R. 10 (61), nr 2 (227); idem, *Liczebność, skład i szyk wojska hetmana litewskiego Jana Karola Chodkiewicza w bitwie pod Kircholmem na ordre de bataille Erika Dahlberga*, „Zapiski Historyczne” (Toruń) 2009, t. 74, z. 3; idem, *Liczebność, skład i szyk obydwu walczących stron w bitwie pod Kircholmem*, [w:] *Kircholm 1605. Zeszyty historyczne pod red. nauk. Jana Hryniewicza*, Ryga 2005–2010; idem, *Siły zbrojne Księstwa Kurlandii i Semigalii na przełomie XVI i XVII wieku*, [w:] *Organizacja armii w nowożytnej Europie. Struktura – urzędy – prawo – finanse*, pod red. K. Łopateckiego, Zabrze 2011; idem, *Narodziny Polskich Inflant. Walki o Dyneburg w latach 1625–1627*, [w:] *Stan badań nad wielokulturowym dziedzictwem dawnej Rzeczypospolitej*, t. 3: *Inflanty Polskie*, pod red. W. Walczaka, K. Łopateckiego, Białystok 2012; idem, *Księstwo Kurlandii i Semigalii w wojnie Rzeczypospolitej ze Szwecją w latach 1600–1629*, Poznań 2012.

niem tego może być fakt, że w armii Karola IX służyły w tym czasie, o czym do tej pory nikt nie pisał, również polskie oddziały, które ponadto nie należały do jazdy, lecz do piechoty.

Autor przyjrzał się też skrupulatnie składowi i liczebności armii hetmana Jana Karola Chodkiewicza. Wbrew pozorom nadal nie jest to bowiem kwestia dobrze poznana i w pełni oczywista.

Innym interesującym problemem omówionym przez autora jest kwestia ustawienia, czyli szyku bojowego, obydwu armii, przede wszystkim wojsk hetmana Jana Karola Chodkiewicza, które ostatecznie doprowadziło do przełamania szeregów szwedzkich. Innymi słowy, autor dokonał analizy wszystkich czynników, które zadecydowały o przewadze armii hetmańskiej i przyczyniły się do jej niebywałego sukcesu militarnego.

Znaczenie zaprezentowanych przez Mariusza Balcerka ustaleń podnosi fakt, że ich podstawę stanowi analiza wielu różnorodnych źródeł, głównie archiwalnych oraz drukowanych, w tym także obcych – szwedzkich⁴. Ponadto wykorzystał on informacje zawarte w najnowszych, również obcojęzycznych, opracowaniach dotyczących tej tematyki. W efekcie powstało wartościowe studium, które mimo istnienia wcześniejszej literatury dotyczącej Kircholmu⁵, rzuca jednak nowe światło na to starcie i stawia ciekawe pytania badawcze.

---

⁴ Było to np. Archiwum Wojskowe w Sztokholmie (Stockholm, Riksarkivet).

⁵ Zob. choćby: F. Kudelka, *Bitwa pod Kircholmem*, „Ateneum” (Warszawa) 1883, t. 3; idem, *Bitwa pod Kircholmem*, Warszawa 1921; K. Górski, *Historia jazdy polskiej*, Kraków 1894; T. Korzon, *Dzieje wojen i wojskowości polskiej*, t. 2: *Epoka przedrozbiorowa*, Lwów 1912; A. Hniłko, *Plan bitwy pod Kircholmem Józefa Naronowicza-Narowskiiego z r. 1659*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” (Warszawa) 1934, t. 7; S. Herbst, *Kampania kircholmska 1605 r.*, [w:] *Zarys dziejów wojskowości polskiej do roku 1864*, t. 1: *Do roku 1648*, pod red. J. Sikorskiego, Warszawa 1965; H. Wisner, *Kircholm 1605*, Warszawa 1987 (wyd. 2 popr. i uzup.: Warszawa 2005); idem, *Bitwa kircholmska – pytania i wątpliwości*, [w:] *Wojny północne w XVI–XVII wieku. W czterechsetlecie bitwy pod Kircholmem*, pod red. B. Dybasia, Toruń 2007; W. Majewski, *Kampania 1605 r.*, [w:] *Polskie tradycje wojskowe*, t. 1, Warszawa 1990; J. Teodorczyk, Z. Żygulski jun., *Dwugłós o bitwie pod Kircholmem. Historia i ikonografia*, „Rocznik Historii Sztuki” (Warszawa) 1999, t. 24; J. Teodorczyk, *Tajemnice zwycięstwa, czyli bitwa pod Kircholmem w ikonografii z XVIII w.*, „Muzealnictwo Wojskowe” (Warszawa) 2005, t. 8; W. Rawski, *Kircholm 1605. Refleksje w 400-lecie bitwy*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” (Warszawa) 2005, R. 6 (57), nr 3 (208); D. Antanavičius, *Znane i nieznanne źródła do kampanii kircholmskiej w 1605 roku*, [w:] *Wojny północne w XVI–XVII wieku. W czterechsetlecie bitwy pod Kircholmem...; Z dziejów stosunków Rzeczypospolitej Obojga Narodów ze Szwecją w XVII wieku*, pod red. M. Nagiel-

Następne studium jest poświęcone losom zapomnianego bohatera bitwy wiedeńskiej z 1683 r., porucznika husarskiego Zygmunta Zbierzchowskiego. Jego autor, znany i uznany historyk Marek Wagner, od wielu lat z powodzeniem zajmuje się dziejami wojskowymi Rzeczypospolitej Obojga Narodów w XVII w., przede wszystkim w drugiej połowie tego stulecia⁶. Ważnym i jednocześnie bardzo wartościowym nurtem jego zainteresowań, także w ostatnich latach, jest biografistyka wojskowa dotycząca głównie kadry dowódczej wojsk koronnych⁷. Kolejnym elementem naukowych pasji tego badacza są również dzieje jazdy wojsk dawnej Rzeczypospolitej⁸.

W swoim studium Marek Wagner przedstawił pochodzenie, życie i działalność publiczną oraz przebieg kariery wojskowej oficera kawalerii koronnej czynnego w czasach Jana III Sobieskiego i bohatera słynnej szarży kawaleryjskiej w bitwie pod Wiedniem stoczonej dnia 12 września 1683 r., żyjącego w latach 1635–1691 porucznika husarskiego Zygmunta Zbierzchowskiego, faktycznego dowódcy chorągwi husarskiej królewicza Aleksandra Sobieskiego.

skiego, Warszawa 2007; J. Wimmer, *Polska–Szwecja. Konflikty zbrojne w XVI–XVIII wieku*, Oświęcim 2013.

⁶ Do najważniejszych monografii tego autora należą chociażby: M. Wagner, *Kadra oficerska armii koronnej w drugiej połowie XVII wieku*, Toruń 1992 (wyd. 2: Toruń 1995); idem, „*W cieniu szukamy jasności chwały*”. *Studia z dziejów panowania Jana III Sobieskiego (1684–1696)*, Siedlce 2002; idem, *Wojna polsko-turecka w latach 1672–1676*, t. 1–2, Zabrze 2009; idem, *Wykup jeńców polskich z niewoli tureckiej i tatarskiej w końcu XVII wieku*, „Українська Орієнталістика” (Київ) 2012, випуск 6.

⁷ Zob. chociażby: M. Wagner, *Stanisław Jabłonowski (1634–1702). Polityk i dowódca*, t. 1–2, Siedlce 1997; idem, *Stanisław Jabłonowski kasztelan krakowski, hetman wielki koronny*, Warszawa 2000; idem, *Jan Sobieski herbu Janina (1629–1696) hetman wielki*, [w:] *Poczet hetmanów Rzeczypospolitej. Hetmani koronni*, pod red. M. Nagielskiego, Warszawa 2005; idem, *Dymitr Jerzy Wiśniowiecki herbu własnego (1631–1682) hetman wielki*, [w:] ibidem; idem, *Stanisław Jan Jabłonowski herbu Prus (1634–1702) hetman wielki*, [w:] ibidem; idem, *Mikołaj Hieronim Sieniawski herbu Leliwa (1645–1683) hetman polny*, [w:] ibidem; idem, *Hieronim Augustyn Lubomirski herbu Szreniawa (1648–1706) hetman wielki*, [w:] ibidem; idem, *Adam Mikołaj Sieniawski herbu Leliwa (1666–1726) hetman wielki*, [w:] ibidem; idem, *Stanisław Mateusz Rzewuski herbu Krzywda (1662–1728) hetman wielki*, [w:] ibidem; idem, *Słownik biograficzny oficerów polskich drugiej połowy XVII wieku*, t. 1, Oświęcim 2013. Należy podkreślić, że przytoczone tu publikacje stanowią jedynie niewielką część dorobku naukowego tego wybitnego uczonego.

⁸ Zob. np. M. Wagner, *Kawaleria koronna w dobie panowania Jana III Sobieskiego. Lata 1683–1696*, [w:] *Do szarży marsz, marsz... Studia z dziejów kawalerii*, t. 3...

W bitwie pod Wiedniem porucznik Zbierchowski dowodził próbną szarżą swej chorągwi, która przed decydującym uderzeniem wojsk sprzymierzonych miała rozpoznać pozycje sił tureckich. Wykazując się osobistą odwagą i doświadczeniem, wykonał polecenie króla Jana III, a za swoje zasługi bojowe otrzymał nadania ziemskie i godności urzędnicze. Tytułował się już wówczas podkomorzym łomżyńskim, a do majątków rodzinnych w ziemi ostrołęckiej dołączył nadto dzierżawę grójecką w okolicach Warszawy. Autor dokonał więc analizy rzeczywistej roli Zbierchowskiego w wydarzeniach bitwy wiedeńskiej, tworząc plastyczny i możliwie kompletny portret jednego z bardziej zasłużonych, choć jednocześnie mało znanych, oficerów staropolskiej jazdy. Wszystko to powoduje bowiem, że jest to postać warta szerszego zainteresowania.

Należy też podkreślić, że podobnie jak w przypadku poprzednio omówionego opracowania, wartość zaprezentowanych tu ustaleń podnosi fakt, że powstały one na podstawie obszernej kwerendy archiwalnej przeprowadzonej w różnych krajowych archiwach oraz w licznych bibliotekach i innych instytucjach przechowujących wiele cennych i ciekawych zespołów archiwalnych. Ponadto autor wykorzystał również źródła publikowane oraz pamiętniki i diariusze, a także liczną literaturę przedmiotu.

Kolejne opracowanie autorstwa młodego historyka Przemysława Benkena⁹ dotyczy dość egzotycznej dla Polaków problematyki, mianowicie udziału regularnej kawalerii brytyjskiej i formowanych

---

⁹ W dotychczasowym jego dorobku znalazły się m.in. następujące publikacje: P. Benken, *Ofensywa Tet 1968*, Warszawa 2010; idem, *Ap Bac 1963*, Warszawa 2011; idem, *Lider wykluczony – Nowa Prawica*, [w:] *Polityka i media – zapiski powyborcze 2011*, pod red. M. Drzonka, Kraków 2012; idem, *Wojna wietnamska w latach 1966–1967 w zeszytach Sztabu Generalnego Wojska Polskiego*, [w:] *Studia z dziejów polskiej historiografii wojskowej*, t. 13, pod red. Z. Pilarczyka, Poznań 2012; idem, *Ofensywa Wielkanocna 1972. Kulminacyjny punkt wojny wietnamskiej*, Oświęcim 2012; idem, *Uwagi na temat najnowszych prac dotyczących aktywności Misji Polskiej w Komisji Państw Neutralnych w Korei w latach 1953–1989 oraz możliwość ich uzupełnienia na podstawie nowych źródeł*, [w:] *Studia z dziejów polskiej historiografii wojskowej*, t. 14, pod red. Z. Pilarczyka, Poznań 2013.

w koloniach konnych formacji posiłkowych w wojnie zuluskiej 1879 r.¹⁰ Tematyką tego konfliktu autor zajmował się już wcześniej¹¹.

Prezentowane studium porusza zaś wyłącznie kwestię udziału konnych formacji armii brytyjskiej w inwazji na Zululand w 1879 r. Opierając się na anglojęzycznych publikacjach źródłowych i na anglojęzycznej literaturze przedmiotu, autor dokonał analizy terenu Afryki Południowej pod kątem jego przydatności do działań kawalerii. Omówił organizację i zadania jazdy brytyjskiej zarówno w trakcie pierwszej, jak i drugiej inwazji na Zululand. Ponadto zajął się udziałem w walkach regularnych regimentów kawalerii brytyjskiej oraz wspierających je formacji konnicy nieregularnej i konnej piechoty. Autor przeanalizował również przyczyny ich początkowych porażek oraz obraz i skutki ostatecznie odniesionego sukcesu. W efekcie powstało studium dość szczegółowo opisujące stosunkowo niewielki wycinek brytyjskich dziejów wojskowych i kolonialnych, a jednocześnie dość istotny element etosu i chwały brytyjskiej kawalerii, której historia i dokonania są w Polsce praktycznie zupełnie nieznanne. Chociażby z tych powodów opracowanie to może przyczynić się do poprawy tego niekorzystnego stanu rzeczy.

Następne studium przygotował Michał Baczkowski, znany historyk zajmujący się dziejami armii austro-węgierskiej i służbą Polaków w siłach zbrojnych tego zaborcy¹², a także dziejami austria-

---

¹⁰ W dotychczasowym dorobku polskiej historiografii mało jest prac dotyczących tej problematyki (zob. choćby: K. Kubiak, *Wojna zuluska 1879*, Zakrzewo 2009; P. Fiszka-Borzyszkowski, *Wojna zuluska 1879*, Warszawa 2012), która zdaje się nie budziła wcześniej szczególnego zainteresowania ani rodzimych historyków, ani też czytelników.

¹¹ Zob. P. Benken, *Wojna zuluska 1879*, Tarnowskie Góry-Zabrze 2012.

¹² Zob.: M. Baczkowski, *W służbie Habsburgów. Polscy ochotnicy w austriackich siłach zbrojnych w latach 1772–1815*, Kraków 1998; idem, *Pod czarno-żółtymi sztandarami. Galicja i jej mieszkańcy wobec austro-węgierskich struktur militarnych 1868–1914*, Kraków 2003; idem, *Mieszkańcy Podhala w armii austro-węgierskiej u progu I wojny światowej*, [w:] *Małopolska i Podhale w latach Wielkiej Wojny 1914–1918*, cz. 1. *Materiały z ogólnopolskiej konferencji naukowej zorganizowanej z okazji 90. rocznicy wybuchu I wojny światowej Nowy Targ, 27–29 sierpnia 2004 r.*, pod red. R. Kowalskiego, Nowy Targ 2005; idem, *Sejm Krajowy galicyjski a finansowanie armii austro-węgierskiej*, [w:] *Studia historyczno-wojskowe*, t. 3: *Armia i społeczeństwo*, pod red. T. Ciesielskiego, Zabrze 2009; idem, *Die Polen in der österreichischen Armee in der Zeit der Kriege gegen Frankreich (1792–1815)*, [w:] *Polnisch-österreichische Kontakte sowie Militärbündnisse 1618–1918. Symposium und Abendvortrag 11. und 12. September 2008*, Wien 2009; idem, *Z ziemi polskiej do włoskiej. Powstańcy stycz-*